

Cenzura și subterfugiile scriitorilor români în perioada interbelică

drd. Mereuță Cezara-Ioana
Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați

Abstract: *The interwar period in Romania was characterized by a complicated interaction between democratic ambitions and authoritarian control in the field of the press. Although the 1923 Constitution protected freedom of expression, later governments enforced censorship—particularly in times of political unrest. This was seen in national publications as well as local media from towns like Galați and Brăila, which were so important for regional political dialogue. The methods of censorship, the organizations in charge of press control, and the techniques used by writers and reporters to get beyond constraints are investigated in this paper. To negotiate these restrictions, eminent writers such as Tudor Arghezi, Camil Petrescu, and Nae Ionescu employed allegory, satire, and coded language. The paper also looks at the case of a suppressed story from the Acțiunea daily in Brăila, showing how smaller newspapers encountered the same difficulties as national ones.*

Keywords: *censorship, press, interwar, regional newspapers, press freedom, satire, propaganda, government control*

Deși acest drept era în mod obișnuit restricționat prin decrete de urgență, reglementări ale presei și intervenții directe ale guvernului, Constituția din 1923 încorporează teoretic libertatea de exprimare. Ziarele și periodicele erau supravegheate de Ministerul de Interne și, mai târziu, de Direcția Generală a Presei și Propagandei (fondată în 1938), care interzicea articolele și îi pedepsea pe reporteri.

Aceasta funcționa ca un instrument de cenzură și control în România în perioada interbelică. Direcția Generală a Presei și Propagandei (DGPP) a fost una dintre principalele instituții prin care guvernul român a exercitat controlul asupra presei în perioada interbelică și, când aceasta a fost fondată pentru prima dată în 1936, Direcția a avut responsabilitatea de a reglementa acțiunile jurnaliștilor, de a supraveghea conținutul publicațiilor și de a promova ideologia oficială a statului. DGPP a monitorizat articolele publicate în reviste și ziare pentru a elimina conținutul considerat subversiv, opus intereselor statului sau critic la adresa guvernului. Supravegherea agențiilor de știri asigura faptul că tot conținutul pe care îl generau era în conformitate cu narațiunea oficială a statului. Prin coordonarea propagandei, DGPP a avut un rol semnificativ în diseminarea mesajelor care susțineau guvernul, contribuind la formarea unei percepții favorabile a României atât în țară, cât și la nivel internațional. În plus față de industria de publicare, DGPP a fost responsabilă cu supravegherea producției de radio și film pentru a se asigura că acestea respectau interesele naționale.

În perioada interbelică Guvernul României a implementat reglementări stricte asupra mass-media prin utilizarea DGPP, ceea ce a dus la restricționarea dreptului la libertatea de exprimare și la o reducere consecventă a diversității perspectivele politice. Se aștepta ca jurnaliștii să adere la normele prescrise de stat și oricine încerca să publice articole critice risca amenzi, inclusiv eliminarea ziarului său sau chiar închisoare.

DGPP a devenit un instrument esențial pentru autoritatea autoritară care era în vigoare în timpul domniei Regelui Carol al II-lea. Un cult al personalității a fost dezvoltat pentru rege și a fost folosit pentru a suprima disidența politică.

După ce guvernul legionar și guvernul Antonescu au ajuns la putere, DGPP a continuat să funcționeze și a jucat un rol semnificativ în diseminarea idealurilor patriotice și a propagandei în timpul războiului. Cenzura era justificată pentru securitatea națională, moralitatea publică și lupta împotriva radicalismului, printre alte motive. Au fost, de asemenea, vizate în special publicațiile de stânga și naționaliste, precum și orice ziar care contesta regele sau administrația. Libertatea presei a fost practic complet suprimată sub dictatura regală a regelui Carol al II-lea, iar numeroase reviste au fost fie închise, fie obligate să se alinieze propagandei de stat.

Deși Bucureștiul a rămas centrul jurnalismului național, orașe precum Galați și Brăila aveau o presă vibrantă care era destul de importantă în influențarea opiniei publice. Având în vedere importanța lor economică ca orașe portuare principale, publicațiile lor abordau frecvent probleme politice și sociale cu un grad de libertate care le făcea ținte ale cenzurii. *Dunărea de Jos* a fost o publicație politică și culturală care critica regulat politicile guvernamentale ce influențau zona Dunării, dar care a fost oprită uneori pentru articole care contestau politicile financiare ale guvernului. *Viața Nouă*, ziar de stânga, strâns legat de academicieni socialiști și syndicate, era sub supraveghere constantă. *Curierul Brăilean*, un ziar naționalist și unul dintre cele mai importante ziare din istoria presei brăilene, a fost cenzurat în principal pentru articole care puneau la îndoială postura diplomatică a României la sfârșitul anilor 1930.

În anii dintre războaie, *Curierul Brăilean* a fost una dintre publicațiile cruciale care au jucat un rol semnificativ pe scena jurnalistică. Ziarul, care a fost publicat pentru prima dată în 1899, a fost o resursă importantă pentru îndrumarea și instruirea comunității locale și acoperea subiecte de interes general, cultural și social. Publicația *Curierul Brăilean*, a fost expusă la o varietate de forme de cenzură și control din partea guvernului în timpul evenimentului, care a avut loc în contextul climatului politic și social al vremii. Suprimarea perspectivelor critice asupra guvernului și controlul fluxului de informații către public au fost obiectivele acestor măsuri. Aceste provocări au fost abordate de *Curierul Brăilean* prin adaptarea la climatul politic și găsirea de modalități de a oferi cititorilor informații relevante pentru viețile lor, ceea ce a permis publicației să-și continue activitatea. Angajamentul ziarului față de comunitatea din Brăila și dorința sa de a contribui la dezvoltarea unui spațiu public bine informat și implicat au jucat un rol important în evoluția presei în Brăila. În *Acțiunea*, un ziar din Brăila cu independență editorială care se numără printre cele mai semnificative de acest gen, cenzorii au șters un articol din 1936 care denunța corupția guvernului local, chiar înainte de publicare., „*Adevărul despre licitațiile publice din Brăila*”, articol publicat în *Acțiunea* în 1936, a fost unul dintre cele mai faimoase incidente de cenzură din Brăila. Ziarul a dezvăluit metodele necorespunzătoare folosite în acordurile de achiziții publice supravegheate de guvernul local „*nevoia de a menține încrederea publicului în instituții*”, iar autoritățile au îndrumat ziarul să elimine articolul. Ulterior, însă, o parte din material a fost tipărită într-un ziar mai mic, subteran.

În ciuda supravegherii guvernamentale riguroase, scriitorii și jurnaliștii români au găsit mijloace artistice pentru a contesta cenzura. Tudor Arghezi a fost un critic indirect strălucit și folosind adesea metafora și ironia pentru a ascunde mesajul real, piesele sale din *Bilete de Papagal* au permis cenzorilor să treacă cu vederea concepte importante. *Bilete de Papagal* a fost unul dintre cele mai cunoscute proiecte jurnalistice ale lui Tudor Arghezi, intrând în conflict regulat cu autoritățile din cauza condamnării dure a sistemului politic. Ziarul era bine cunoscut pentru piesele sale scurte, satirice și noutățile literare, transformându-l, așadar, într-o țintă a criticilor, reflectând lupta pentru libertatea presei în România.

Publicată în 1928, *Bilete de Papagal* a fost o lucrare remarcabilă în presa românească. Spre deosebire de multe publicații zilnice, includea articole relativ scurte—adesea doar câteva rânduri—scrise într-un stil clar, dar puternic. Deoarece aceste mici observații acopereau un spectru larg de subiecte, de la politică și corupție până la literatură și viața de zi cu zi, publicația a fost atât un experiment literar, cât și jurnalistic și, deși autoritățile și-au dat seama imediat că toate cuvintele lui Arghezi aveau o forță subversivă, stăpânirea limbii l-a ajutat să transmită preocupări politice și sociale puternice într-o manieră aparent inofensivă. Publicația se distingea, printre altele, prin utilizarea sarcasmului, ironiei și dublului sens. Arghezi a pus la îndoială liderii politici, politicile guvernamentale și inegalitățile sociale. Deși *Bilete de Papagal* nu era un jurnal deschis politic, comentariile sale subtile erau suficiente pentru a atrage atenția cenzorilor, în special în perioadele de persecuție politică, cenzură și represiune accentuată.

Adesea cunoscut pentru independența sa, Arghezi intră în mod regulat în conflict cu legea. *Bilete de Papagal* era în mod obișnuit închisă sau forțată să înceteze publicarea din cauza atitudinii sardonice și a presupuselor implicații subversive ale lucrărilor. Cenzorii erau deosebit de îngrijorați de observațiile reținute, dar incisive ale lui Arghezi cu privire la corupția clasei politice și ineficiența guvernului și monarhiei.

Un editorial umoristic în care Arghezi pune la îndoială cu blândețe anturajul regelui și stilul de viață ostentativ al acestuia, în timp ce mulți români se confruntau cu dificultăți financiare, a fost o lucrare deosebit de polarizantă care a dus la suspendarea ziarului. În loc să abordeze nume specifice, textul a făcut o identificare neechivocă a țintelor prin utilizarea de referințe și analogii. Reacționând rapid, autoritățile au interzis temporar *Bilete de Papagal* și l-au acuzat pe Arghezi de punerea în pericol a stabilității naționale. Pe lângă cenzura absolută, Arghezi era sub presiune financiară. Publicitarii și-au retras sprijinul financiar după ce s-au temut că vor fi asociați cu un ziar politic sensibil, iar Arghezi a găsit din ce în ce mai dificil să continue publicarea când tipografiile, aflate sub presiune, au decis să nu mai colaboreze cu ziarul.

Arghezi a refuzat tăcerea ușoară în fața cenzurii și hărțuirii guvernamentale folosind multe strategii pentru a trece de cenzori și a continua să-și exprime ideile. A folosit un limbaj simbolic în locul atacurilor directe, fiind astfel mai puțin clar, dar totuși rezonabil pentru cititorul inteligent. A atenuat impactul comentariilor sale prin utilizarea umorului, punând astfel la îndoială justificarea autorităților pentru pedepsele severe. Chiar și după ce *Bilete de Papagal* a fost suspendat, Arghezi a găsit modalități de a-și continua activitatea jurnalistică în alte formate, inclusiv scriind sub pseudonime sau în reviste literare mai puțin supravegheate.

Fiind un romancier bine cunoscut, Arghezi avea un public numeros și cititorii săi au continuat să-l susțină astfel încât ideile sale au rămas puternice chiar și atunci când publicația sa a fost închisă oficial, deoarece înțelegeau mesajele sale codificate.

Mulți reporteri au inclus comentarii politice în cercetările istorice și, vorbind despre evenimente istorice, au reușit să facă legături cu problemele moderne fără a confrunța direct autoritățile. De exemplu, Camil Petrescu a inclus în cartea sa *Patul lui Procust* critici încorporate ale manipulării politice. Articolele lui Ion Vinea și revistele precum *Urzica* foloseau regulat umorul ca instrument de critică, reducând semnificativ posibilitatea de cenzurare, transformând mesajul și făcându-l amuzant, reușind în același timp să livreze teme de interes.

Urzica a fost o publicație satirică bine cunoscută pentru analiza sa politică ascutită și scrierea comică. În ciuda faptului că nu a devenit larg recunoscută până la mijlocul secolului al XX-lea, tradiția poate fi urmărită până la formele anterioare de satiră românească. Pentru a critica corupția guvernamentală, birocrăția și inegalitățile sociale, revista a folosit comedia, caricaturile și sarcasmul. A fost citită pe scară largă și interzisă regulat de la circulație.

Din cauza restricțiilor severe asupra presei menținute de guvernul român în perioada interbelică, era imposibil ca reviste precum *Urzica* să funcționeze independent. Satira era văzută de guvern ca un instrument subversiv care avea potențialul de a eradica puterea oficială, în special în timpul domniei regelui Carol al II-lea.

Urzica folosea frecvent satira indirectă, caracterizată prin utilizarea metaforei și a limbajului codificat, pentru a ocoli aceste limite și a transmite critici la adresa figurilor publice și politicienilor fără a numi persoane specifice. Ca urmare a faptului că aceste caricaturi le permiteau artiștilor să prezinte reprezentări exagerate ale persoanelor reale fără a le identifica în mod evident, acestea erau un instrument vital. În ciuda acestui fapt, autoritățile au continuat să verifice în mod regulat conținutul revistei, ceea ce însemna că aceasta nu era întotdeauna protejată de examinare. Editorii și scriitorii revistei erau supuși unei presiuni persistente din partea reprezentanților statului, iar scriitorii și caricaturiștii nevoiți fie să-și schimbe tonul, fie să publice anonim din cauza posibilității de a fi interziși, încarcerați sau pedepsiți pentru munca lor.

Rețelele de distribuție erau uneori blocate de directive emise de guvern și foarte multe numere ale revistei *Urzica* erau confiscate înainte de a fi publicate pentru prima dată. Totuși, *Urzica* a continuat să fie o sursă principală de satiră în ciuda obstacolelor întâmpinate. Într-o perioadă în care mediul devenea din ce în ce mai opresiv, a oferit o platformă neobișnuită pentru a oferi umor politic. În ciuda faptului că unele conținuturi reușeau să treacă de cenzori, o parte semnificativă dintre ele erau eliminate pe scară largă, iar din când în când, întregi numere erau ascunse privirii.

Unii autori, inclusiv Mircea Eliade și Nae Ionescu, au scris articole provocatoare în publicații internaționale și au recurs la tehnici de distribuție ascunse. Unele articole au fost publicate treptat, mesajul devenind evident doar după citirea mai multor numere.

Unul cele mai semnificative articole din perioada interbelică ale lui Mircea Eliade, *India* a apărut în revista *Cuvântul* din 1929 până în 1930. Piese din această colecție arată interesul lui Eliade pentru spiritualitatea, filosofia și viața cotidiană indiană, pe care le-a dezvoltat în timpul petrecut studiind și călătorind în India între 1928 și 1931.

La sfârșitul anilor 1920, Eliade a început să scrie articole pentru *Cuvântul*, ziarul zilnic al lui Nae Ionescu. Cunoscută pentru înclinațiile sale conservatoare și naționaliste, publicația a oferit o platformă pentru tinerii intelectuali precum Eliade. Lucrările despre India erau destinate unui public român deschis să exploreze conexiuni spirituale și intelectuale cu filosofia orientală și civilizațiile exotice. Seria *India* a acoperit mai multe aspecte ale interacțiunilor lui Eliade. Prezentarea tradițiilor hinduse, în special Vedanta, Yoga și Tantra, cititorilor români, a urmărit să stabilească legături cu experiențele spirituale occidentale. El a discutat despre interacțiunile sale regulate cu liderii spirituali din Calcutta, despre cum tradițiile indiene i-au modelat propriul gând și despre cum ritualurile hinduse, pelerinajele și asceza au jucat un rol în religia și filosofia indiană. Eliade a contrastat mentalitatea științifică și materialistă occidentală cu modul de gândire indian pentru a solicita o renaștere spirituală inspirată de tradițiile estice.

Ca oriental și cercetător religios, reputația lui Eliade a fost consolidată de lucrările sale. În 1934, el le-a extins și integrat într-o carte intitulată *India*, care a avut un impact profund asupra lucrărilor sale ulterioare referitoare la timpul sacru și profan, mitologie și inițiere. Descrierea Indiei a rezonat cu nevoia mai largă a românilor din perioada interbelică pentru spiritualitate autentică, individualitate și moștenire.

Alți scriitori au creat semnificații ascunse în texte aparent neutre folosind dispozitive tipografice precum punctuația sau spațierea.

Filip Brunea-Fox era asociat cu idealuri socialiste și progresiste și își exprima simpatiile de stânga prin scrierile sale pentru publicații precum *Adevărul*, *Dimineata* și *Lumea Românească*. Pentru a evita confruntarea directă cu guvernul, a trebuit să gândească cu mare atenție regulile de cenzură în acest proces. În ciuda faptului că nu a dezvoltat un stil sofisticat de scriere criptică, el, împreună cu alți reporteri preocupați de politică, foloseau frecvent trucuri lingvistice subtile pentru a încorpora comentarii în mod ascuns în lucrările lor. Brunea-Fox folosea regulat un limbaj simbolic în rapoartele urbane pe care le scria. În ciuda faptului că părea să croniceze întâmplări banale, cum ar fi viața celor defavorizați din București sau anarhia unei piețe, el condamna, de fapt, nedreptatea socială și indiferența guvernului. Un exemplu de reportaj care ar putea oferi o perspectivă asupra mentalității insensibile a guvernului este cel care descrie serile înghețate pe care le petrec persoanele fără adăpost. Folosind ironia, el putea să-și ascundă criticile prezentându-le ca fiind umoristice sau exagerate, subminând astfel puterea cenzorilor de a interzice în mod direct lucrarea sa. De exemplu, scriind despre „generozitatea” autorităților care întorceau cei flămânzi era un atac direct asupra guvernului care avea intenția de a fi ridiculizant. Deși Brunea-Fox nu era bine cunoscut pentru utilizarea mesajelor secrete în punctuație, multe ziare radicale foloseau metode precum spații suplimentare, liniuțe neobișnuite sau modele acrostice pentru a transmite mesaje ascunse prin cenzură. Prima literă a fiecărui paragraf din anumite romane era folosită pentru a forma cuvinte secrete, o strategie care este ocazional utilizată în scrierile antifasciste sau comuniste subterane.

Brunea-Fox a reușit să mascheze cu succes critica politică prin integrarea acesteia în narațiuni de interes uman, ceea ce a fost una dintre cele mai mari puncte forte ale companiei. În loc să se opună deschis unei politici, el descria impactul acesteia prin viețile oamenilor obișnuiți. Aceasta este o modalitate mult mai dificilă pentru cenzori de a o reduce la tăcere.

Unul dintre cele mai cunoscute reportaje ale sale din perioada interbelică a detaliat Târgul Moșilor din București, care se desfășura în perioada în care comercianții din populația de țărani veneau să-și promoveze mărfurile. Conform aparențelor, era o ilustrare colorată a unei tradiții românești. Sub suprafață, Brunea-Fox a reprezentat într-un mod delicat disperarea celor defavorizați din mediul rural, exploatarea intermediarilor și atitudinea apatică a guvernului, care a fost o critică voalată a neglijenței guvernului și a disparităților economice existente.

În ciuda încercărilor oficiale de a reglementa mass-media, gândirea critică și opoziția jurnalistică au înflorit în perioada interbelică. Mulți dintre jurnaliștii și autorii care s-au opus cenzurii au devenit ulterior instrumentali în moștenirea literară și intelectuală a României, iar în dezbaterile de astăzi despre libertatea presei și exprimarea politică, tehnicile pe care le-au folosit pentru a scăpa de represiune sunt încă aplicabile. Interzicerea ziarelor provinciale, precum *Acțiunea din Brăila*, subliniază cât de importantă a fost suprimarea presei locale, la fel de mult ca cea națională.

Bibliografie

Surse Primare

Arghezi, Tudor. *Bilete de Papagal*. Diverse ediții.

Bogza, Geo. *Jurnal de Front*. București: Editura pentru Literatură, 1966.

Petrescu, Camil. *Patul lui Procust*. București: Editura Cultura Națională, 1933.

Vinea, Ion. *Opere*. București: Cartea Românească, 1971.

Arhivele ziarului *Acțiunea (Brăila)*, 1936.

Surse Secundare

Boia, Lucian. *Capcanele Istoriei: Elita Intelectuală Românească între 1930 și 1950*. București: Humanitas, 2012.

Brunea-Fox, F. *Reportajele mele*. București: Eminescu, 1979

Cernat, Paul. *Avangarda Românească și Complexul Periferiei*. București: Cartea Românească, 2007.

Livezeanu, Irina. *Cultural Politics in Greater Romania: Regionalism, Nation Building, and Ethnic Struggle, 1918–1930*. Ithaca: Cornell University Press, 1995.

Ornea, Zigu. *Anii Treizeci: Extrema Dreaptă Românească*. București: Editura Fundației Culturale Române, 1995.

Stanomir, Ioan. *Spiritul Conservator: De la Barbu Catargiu la Nicolae Iorga*. București: Humanitas, 2008.

Tismăneanu, Vladimir. *Stalinism pentru eternitate: O istorie a comunismului românesc*. București: Polirom, 2005.

<https://historia.ro/sectiune/general/avantajul-de-a-fi-cenzurat-in-perioada-interbelica-2375097>

<https://tribuna-magazine.com/puterea-presei-in-perioada-interbelica/>